

2. BANKA ZA MEĐUNARODNA PORAVNANJA, BASEL - OSNIVANJE I OSNOVNE AKTIVNOSTI BANKE -

UVOD

Banka za međunarodna poravnanja (nadalje, BIS) je međunarodna organizacija osnovana 1930. godine od strane središnjih banaka Belgije, Francuske, Njemačke, Italije, Japana, Velike Britanije te grupe banaka Sjedinjenih američkih država¹.

Danas BIS ima 32 članice (stanje na dan 31.12.1996.)². To su središnje banke: Belgije, Kanade, Francuske, Njemačke, Italije, Japana, Nizozemske, Švedske, Švicarske, Velike Britanije, Sjedinjenih američkih država, Australije, Austrije, Bugarske, Češke, Danske, Estonije, Finske, Grčke, Mađarske, Irske, Islanda, Latvije, Norveške, Poljske, Portugala, Rumunjske, Slovačke, Južne Afrike, Španjolske i Turske. Članstvo središnje banke bivše SFRJ je suspendirano do postizanja sporazuma među zemljama slijednicama.

Inicijativa za osnivanjem organizacije koja će biti forum za konzultacije, suradnju i razmjenu informacija među središnjim bankama pokrenuta je, iako je kao takva postojala već 20-tih godina ovog stoljeća, tek problemom ratnih odšteta proizašlih iz Prvog Svjetskog rata.

---

¹ Vlade sedam najrazvijenijih zemalja donijele su odluku o osnivanju BIS-a 20. siječnja 1930. godine potpisivanjem Haškog sporazuma. Do stvarnog osnivanja došlo je potpisivanjem formalnog akta o osnivanju BIS-a, od strane središnjih banaka, dana 27. veljače 1930.

² U rujnu 1996. godine BIS je pozvao novih devet središnjih banaka na pristupanje u članstvo (vidi poglavlje 1.2. "Kapital Banke za međunarodna poravnanja").

1. OSNIVANJE BIS-a

Potpisivanjem Haškog sporazuma 20. siječnja 1930. vlade sedam zemalja (Belgije, Francuske Njemačke, Italije, Japana, Velike Britanije, Sjedinjenih američkih država i Švicarske) donijele su, sukladno Young-ovu planu (Young Plan), odluku o potrebi osnivanja međunarodne organizacije koja će, dok postoji potreba, vršiti funkciju glavnog agenta u plaćanjima ratne odštete proizašle iz I.svjetskog rata te koja će promovirati suradnju među središnjim bankama.

Haškim sporazumom, te kasnije Sporazumom središnjica, definirana su osnovna pravna obilježja buduće organizacije.

1.1. Pravna obilježja BIS-a

Banka za međunarodna poravnanja, iako, formalno-pravno ima formu dioničkog društva, predstavlja međunarodnu organizaciju. Banka posjeduje međunarodnu pravnu osobnost (iako njene članice nisu vlade, već središnje banke), sa svim pripadajućim privilegijama i imunitetima. Takav status BIS-a potvrđen je i Sporazumom središnjica (Headquarters Agreement) koji je zaključen između BIS-a i Švicarskog federalnog vijeća 1987. godine.

Sukladno svom pravnom statusu, BIS podliježe međunarodnom pravu, te je za sve interpretacije odredbi kojima se regulira pravni status BIS-a nadležan međunarodni Arbitražni sud. Imovina, te svi depoziti i fondovi, koji su povjereni BIS-u, u mirnodopsko i ratno doba izuzeti su od mjera eksproprijacije, rekvizicije, zapljene, konfiskacije, zabrane ili ograničenja uvoza i izvoza zlata i novca i drugih sličnih mjera (vidi Povelju o osnivanju). U tom smislu, na BIS se ne primjenjuju odredbe nacionalne zakonske regulative (uključujući i švicarske zakonske odredbe, kao što je npr. zakon o trgovačkim društvima i zakon o bankama). Za razliku od gore navedenih sredstava, vlastita imovina BIS-a ima drugačiji tretman.

Predmetna sredstva/imovina nalazi se u jurisdikciji redovnog sudstva i može biti predmet prisilnog izvršenja.

1.2. Kapital banke za međunarodna poravnanja

Ukupni ovlaštenu **dionički kapital** Banke za međunarodna poravnanja iznosi 1,500 milijuna zlatnih franaka³ i podijeljen je u 600,000 dionica koje se raspoređene u tri tranše od po 200,000 dionica.

Prilikom osnivanja BIS-a izdano je prvih 200,000 dionica, a odlukom o povećanju kapitala iz prosinca 1969. drugih 200,000 dionica. Do danas je, temeljem ukupno upisanih 473,125 dionica, čija je vrijednost oko 1,183 milijuna zlatnih franaka dionica, uplaćeno 296 milijuna zlatnih franaka ili 25%, dok se preostali dio uplaćuje "na poziv" Odbora direktora BIS-a. Prilikom upisa pružena je središnjim bankama, tj. odgovarajućim financijskim institucijama⁴ mogućnost da dio dionica dodijeljenih njihovoj zemlji (odluku o distribuciji dionica na zemlje donosi Odbor direktora BIS-a) upišu predmetne institucije kao takve ili da organiziraju upis za druge subjekte u zemlji. Članak 15, Statuta BIS-a daje mogućnost zemljama članicama da temeljem dionica BIS-a izdaju javne certifikate. Osobine certifikata određuju se u dogovoru s BIS-om. Posljedica toga je da se dio dionica koje pripadaju Belgiji i Francuskoj, te sve dionice Sjedinjenih američkih država⁵, nalaze u vlasništvu privatnih osoba (promatrano u cjelini, 16% kapitala BIS-a je u privatnom

---

³ Zlatni franak, obračunska jedinica BIS-a, odgovara vrijednosti od 0.29032258... grama finog zlata. Aktiva i pasiva u američkim dolarima konvertira se na bazi odnosa 1 zlatni franak=1.94149...USD.

⁴ Prema statutu BIS-a središnjom bankom smatra se banka kojoj je povjerena zadaća regulirati količinu novca i kredita u zemlji.

⁵ Vlada Sjedinjenih američkih država nije dopuštala američkom predstavniku službeno sudjelovati u prikupljanju njemačke ratne odštete. U tu svrhu, u SAD-u osnovan je konzorcij banaka (na čelu sa Citibank) koji je izdao garancije na dionice BIS-a upisane od strane privatnih osoba - američkih rezidenata. Obzirom da privatne osobe nemaju pravo glasa, pravo glasa i prezentiranja američkih dioničara na Općem sastanku BIS-a ima jedna od banaka članice predmetnog konzorcija.

vlasništvu). Dionice koje posjeduju privatne osobe ne daju pravo glasa i ne mogu se prenijeti bez odobrenja središnje banke ili odgovarajuće financijske institucije.

Sve dionice nose ista prava u raspodjeli profita BIS-a, kao i eventualnoj distribuciji aktive. **Pravo glasovanja** i prezentiranja, zemlja članica ima u skladu s brojem dionica koje posjeduje. Zemlju članicu mogu prezentirati samo predstavnici središnje banke, odnosno, monetarne vlasti zemlje.

Upis preostalih dionica (tzv. treće tranše) reguliran je člankom 6. i 8., Statuta BIS-a. Treća tranša, tj. preostalih 200,000 dionica izdaje se, i to u jedan ili u više navrata, a uplaćuje na poziv Odbora direktora BIS-a. Odbor direktora BIS-a odlučuje dvotrećinskom većinom o izdavanju treće tranše preostalih 200,000 dionica. Poziv na upis dionica po povećanju kapitala, upućuje se zemljama prema odluci Odbora direktora BIS-a, donešenom dvotrećinskom većinom. Pravo upisa imaju samo središnje banke ili financijske institucije, koje odredi Odbor direktora BIS-a. Prema članku 8. Statuta BIS-a, pravo na upis minimalno 55% dodatnih dionica pripada središnjim bankama ili drugim financijskim institucijama, koje središnja banka smatra prihvatljivima, slijedećih zemalja: Belgije, Velike Britanije, Francuske, Njemačke, Italije i Sjedinjenih Američkih Država i to po proporcionalnom principu. Pravo na upis preostalih dionica povećanja kapitala, Odbor direktora BIS-a daje onim zemljama za koje se procijeni da mogu značajno doprinijeti međunarodnoj monetarnoj kooperaciji i BIS-ovim aktivnostima u cjelini.

Koristeći se tim odredbama, Odbor direktora BIS-a je u rujnu 1996. donio odluku o povećanju broja članica, te je pozvao devet središnjih banaka (tj. odgovarajućih institucija) zemalja: Brazila, Kine, Hong Konga, Indije, Koreje, Meksika, Ruske Federacije, Saudijske Arabije i Singapura, na upis treće tranše kapitala BIS-a.

2. OSNOVNE FUNKCIJE BANKE ZA MEĐUNARODNA PORAVNANJA

Obilježje koje izdvaja BIS od ostalih međunarodnih organizacija jest pravni status njenih članova. Naime, za razliku od većine drugih međunarodnih organizacija čiji su članovi vlade zemalja, članice BIS-a su središnje banke, odnosno, monetarne vlasti zemlje. Upravo to obilježje odredilo je svrhu BIS-a i njegove funkcije. Osnovna svrha BIS-a definirana je člankom 3, Statuta⁶.

Banka za međunarodna poravnanja svoje je djelovanje tijekom vremena prilagođavala prilikama. Ono se je danas koncentriralo na četiri osnovne funkcije, i to:

- a. unapređivanje međunarodne monetarne kooperacije;
- b. pružanje usluga banke centralnim bankama;
- c. centra za monetarna i ekonomska istraživanja;
- d. agenta i skrbnika (upravitelja - trustee) pri izvršavanju raznih međunarodnih financijskih aranžmana.

2.1. Unapređivanje međunarodne monetarne kooperacije

Osnovna svrha međunarodne monetarne kooperacije je postizanje međunarodne financijske stabilnosti. Najznačajniji čimbenici u tom smislu jesu prije svega 10 najrazvijenijih zemalja. Te zemlje su osnivači BIS-a i u smislu unapređivanja međunarodne kooperacije igraju najznačajniju ulogu u BIS-u. Ostale članice, kao što su npr. zemlje srednje i istočne Europe, ali i neke (dosadašnje) ne-članice, imaju također mogućnost sudjelovanja u diskusijama i radu BIS-a na jačanju

---

⁶ "Cilj Banke je: promovirati kooperaciju središnjih banaka i osigurati dodatne usluge za međunarodne financijske operacije; djelovati kao skrbnik ili agent u svezi međunarodnih financijskih poravnanja kada to ugovorne strane odrede aranžmanom".

međunarodne suradnje. Iako je njihova uloga, tj. utjecaj u BIS-u bio relativno minorna tijekom proteklih desetljeća, sredinom devedesetih godina može se zamijetiti veće otvaranje BIS-a, posebice prema zemljama s tržištima u nastajanju.

Funkciju unapređivanje međunarodne monetarne kooperacije BIS ostvaruje na nekoliko načina:

1. Organizira redovne sastanke guvernera središnjih banaka članica (okosnicu čini 10 najrazvijenijih zemalja) na kojima se razmjenjuju mišljenja i stavovi oko aktualnih pitanja monetarne i ekonomske politike. Cilj predmetnih (uglavnom mjesečnih) sastanaka je osigurati stabilnost međunarodnog financijskog sustava. Tijekom 1995. na sastancima se razmatralo pitanje održivosti duga i deficita, uzroka i posljedica nepostojanosti financijskih tržišta, promjene u bankarstvu, korištenja pokazatelja koje pružaju financijski instrumenti, kao što su opcije, u vođenju monetarne politike, zatim, razmatrali su se načini jačanja financijskog i bankarskog sustava, posebice s obzirom na nagle promjene u kretanjima kapitala, kamatnih stopa i deviznih tečajeva. Ono što izdvaja diskusije na predmetnim sastancima u BIS-u, od ostalih sastanaka guvernera, u okviru drugih međunarodnih institucija, je njihov neformalni karakter. No ovi sastanci, iako prije svega služe za razmjenu stavova, vrlo često nakon usaglašavanja stavova o ključnim pitanjima rezultiraju i koordiniranim akcijama središnjih banaka, ukoliko za to postoji potreba. Presudnu ulogu u tom smislu, imaju središnje banke 10 najrazvijenijih zemalja (G-10) koje su članice BIS-a. Česti su bili takvi slučajevi, na primjer, između 1960. i 1971. godine, kada su središnje banke članice BIS-a vodile koordiniranu monetarnu politiku kako bi se ublažili efekti i izbjegle spekulacije njihovim valutama. Također, u skladu s odlukama koje su središnje banke 10 najrazvijenijih zemalja međusobno dogovorili u BIS-u, koordinirane su intervencije središnjih banaka na svjetskom tržištu zlata tijekom 60-tih godina kroz tzv. zlatni kartel, uređena je mreža swap aranžmana američkih monetarnih vlasti (the Federal Reserve Bank of New York) namijenjenih održavanju

vrijednosti američkog dolara. Iako, redovni sastanci guvernera u BIS-u predstavljaju mjesto razmjene stavova i suradnje, prije svega, među centralnim bankama 10 najrazvijenijih zemalja svijeta, oni sve više pružaju istu takvu mogućnost zemljama članicama OECD-a i zemljama u tranziciji.

2. Osim redovitih sastanaka koji se održavaju na nivou guvernera, u okviru BIS-a djeluje i **niz stalnih i privremenih komisija** koje okupljaju stručnjake središnjih banaka članica za pojedina pitanja centralnog bankarstva (uglavnom se radi o stručnjacima 10 najrazvijenijih zemalja), kako bi se iznašla optimalna rješenja za ključna pitanja stabilnosti i optimalnog funkcioniranja međunarodnog financijskog sustava. Među predmetnim komisijama ističu se slijedeće:

- * Stalna komisija središnjih banaka 10 najrazvijenijih zemalja
- * Bazelska komisija o bankarskoj superviziji;
- * Stalna komisija za euro-valutu;
- * Komisija za platni sustav i sustav poravnanja;
- * Komisija stručnjaka za zlato i devize.

Do 1993. unutar BIS-a je djelovalo i tajništvo Komisije guvernera središnjih banaka Europske zajednice i Odbora guvernera Fonda za europsku monetarnu kooperaciju.

Stalna komisija središnjih banaka 10 najrazvijenijih zemalja

uključuje, kao što joj ime govori, isključivo predstavnike središnjih banaka 10 najrazvijenijih zemalja. Komisija se sastaje redovito, a zavisno od okolnosti razmatraju se različita pitanja, kao što je npr. razvoj financijskih tržišta, financijske inovacije, prikupljanje statističkih informacija u području novih financijskih instrumenata kao što su "derivatives-i" (izvedenice), problem zaduženosti i sl. (Osnovni motiv osnivanja /70-tih godina/ ove komisije bila je sve veća globalizacija, razvoj tržišta euro-valuta, problem sve veće zaduženosti i sl.)

Članovi **Bazelske komisije o bankarskoj superviziji** su stručnjaci za bankarsku superviziju središnjih banaka članica. Bazelska komisija razmatra i iznalazi rješenja za specifične probleme bankarske supervizije, koordinira nadležnosti nacionalnih supervizija nad stranim bankama osnovanim na prostorima zemalja članica (predmetna reuglativa poznata je kao Basle Concordat) i utvrđuje minimalne standarde supervizije međunarodnih bankarskih grupacija, te radi na definiranju i usavršavanju standarda supervizije općenito. Rezultat potonjeg djelovanja je dokument poznat pod nazivom Bazelski sporazum o kapitalu ("Basle Capital Accord"). Predmetni dokumenat precizno definira osnovne principe bankarske supervizije, s naglaskom na utvrđivanju pokazatelja adekvatnosti kapitala banke s gledišta solventnosti banke, utvrđuje minimalne kapitalne standarde i pripadajuće kriterije konvergencije (sporazum o navedenom postignut je 1988. godine), definira i utvrđuje potrebite razine rezervacije za potencijalne gubitke (amandman iz 1991. godine), tretman (kreditnog) rizika koji proizlazi iz vanbilančnih stavki, utvrđuje minimalne standarde za superviziju bankarskog poslovanja međunarodnog karaktera i sl. Danas se sve značajnije banke u svijetu pridržavaju minimalnih standarda definiranih gore navedenim sporazumom. Međutim, potrebno je istaći da ova pravila nisu zakonski obvezujuća, već više imaju karakter (jake) preporuke. Tijekom 1995. Bazelska komisija donijela je odluku o donošenju još jednog amandmana na predmetni sporazum iz 1983. godine. Amandmanom se predlaže uvođenje kategorije tzv. kapitalnog troška (capital charge), odnosno, kapitalnog odbitka na tržišni rizik koji proizlazi iz otvorene devizne ili robne pozicije banke pri trgovanju na deviznom tržištu ili tržištu robama. Procjenu veličine tržišnog rizika, banke bi utvrđivale internim modelom.

Osim predloženim amandmanom, Bazelska komisija se tijekom 1995. godine, potaknuta između ostalog stečajem Barings-a, bavila i problemom oskudnih informacija koje prate trgovinu derivatima (izvedenica) na financijskim tržištima. U cilju učinkovitije supervizije financijskih institucija i financijskog sustava općenito, na kojima sve veću

ulogu ima trgovina derivatima, Bazelska komisija je u suradnji s Međunarodnom organizacijom komisija za vrijednosnice (IOSCO), izradila globalne standarde za izvješćivanje o derivatima⁷. Tim globalnim standardima definirane su informacije koje su banke i poduzeća za trgovinu vrijednosnicama dužne objavljivati, a koje se odnose na trgovinu derivatima i njihovo korištenje.

Pojava velikih međunarodnih financijskih grupa i konglomerata, koji pružaju širok spektar financijskih usluga, dovela je do osnivanja zajedničkog foruma supervizora banaka, poduzeća za trgovinu vrijednosnicama i osiguravajućih društava (organizatori su BIS, IOSCO i IAIS) kako bi se osigurala efikasna supervizija tih konglomerata, tj. utvrdila pravila, nadležnosti, sustav izvješćivanja. Ovaj forum također djeluje u sastavu BIS-a.

U radu Bazelske komisije sudjeluju prije svega stručnjaci 10 najrazvijenijih zemalja. Kako bi se i druge zemlje članice uključile, barem posredno, u rad Bazelske komisije, BIS je oformio i regionalne grupe supervizora koje se sastaju kako bi razmotrili zajedničke probleme te efikasnije usmjerili tehničku pomoć koju pruža Bazelska komisija.

Uz navedene aktivnosti, Bazelska komisija svake dvije godine organizira i svjetsku konferenciju supervizora banaka na kojoj sudjeluju eksperti svih zemalja članica, ali i nekih nečlanica.

Stalna komisija za euro-valutu osnovana je 1971. godine, a cilj joj je informirati guvernere središnjih banaka 10 najrazvijenijih zemalja o svim relevantnim obilježjima i aktualnim kretanjima na eurovalutarnom tržištu koja bi mogla imati implikacije na monetarnu politiku njihovih zemalja. Upravo ova komisija je postavila pred BIS obvezu kontinuirano kompilirati, analizirati i objavljivati statističke podatke o aktivnostima na

---

⁷ Globalni standardi izvješćivanja o derivatima izneseni su u dokumentu "Public Disclosure of the Trading and Derivatives Activities of Banks and Securities Firms", BIS - IOSCO, November 1995.

međunarodnim bankarskim i financijskim tržištima. Predmetni podaci objavljuju se redovito u publikaciji "International Banking and Financial Market Developments".

Komisija za platni sustav i sustav poravnanja koju su osnovale središnje banke 10 najrazvijenijih zemalja, prati kretanja u domaćim i međunarodnim platnim sustavima i sustavima poravnanja (uključujući i ona koja se primjenjuju na transakcije na deviznom tržištu i tržištu vrijednosnicama), analizira međunarodne sheme neto poravnanja (netting)⁸ i njihove utjecaje na međunarodni financijski sustav. Tijekom proteklih godina ova komisija usmjerila je svoje djelovanje na istraživanja rizika deviznih transakcija, što je u 1996. rezultiralo izvješćem o riziku poravnanja kod deviznih transakcija (Report on Settlement Risk in Foreign Exchange Transactions) u kojem je ujedno iznesena strategija kojom se smanjuje rizik na predmetna poravnanja. Unutar komisije za platni sustav i sustav poravnanja, tijekom 1996. godine, djelovala je radna grupa stručnjaka središnjih banaka 10 najrazvijenijih zemalja sa zadatkom analiziranja implikacija koje bi imalo uvođenje elektronskog novca. Nadalje, formirana je i radna grupa sastavljena od učesnika iz privatnog i javnog sektora (razvijenih zemalja i zemalja tržišta u nastajanju) koja razmatra izloženost riziku u sustavu poravnanja koji se koristi u transakcijama vrijednosnicama.

U cilju unapređivanja suradnje među centralnim bankama, Komisija, iako sastavljena isključivo od predstavnika 10 najrazvijenijih zemalja, organizira seminare o platnim sustavima i sustavima poravnanja na kojima sudjeluju i ostale članice. Uz to, ona izdaje publikaciju o nacionalnim platnim sustavima, u kojoj se iznose analize platnih sustava pojedinih zemalja. Do sada su objavljene informacije o platnim sustavima Saudijske Arabije, Norveške, Islanda, Finske, Australije i dr.

---

⁸ U tu svrhu djeluje ad hoc Komisija za međubankarske sheme netoporavnanja (Committee on Interbank Netting Schemes).

Uz navedene komisije, BIS pruža tehničku podršku u vidu tajništva i nizu radnih grupa kao što je Grupa stručnjaka za pitanja monetarnih i ekonomskih podataka BIS-a, Grupa stručnjaka za kompjutere i dr.

3. BIS pruža **tehničku pomoć** zemljama u tranziciji i u vidu seminara, a koje na temu centralnog bankarstva organizira unutar Zajedničkog bečkog instituta (Joint Vienna Institute - utemeljitelji instituta su BIS, IMF, IBRD, OECD, EBRD). Seminari pokrivaju specifična pitanja centralnog bankarstva, kao npr. monetarnu politiku, bankarsku superviziju, platni sustav i sustav poravnanja i ostale teme vezane za funkcije središnje banke. Učestvovanje na odnosnim seminarima moguće je samo uz poziv BIS-a.

Uz organizaciju seminara, BIS je oformio i Službu koordiniranja središnjih banaka i međunarodnih organizacija (The Coordinating Service for Central Banks and International Organisations) putem koje koordinira tehničku pomoć središnjih banaka razvijenih zemalja zemljama u tranziciji. Predmetna služba, u cilju osiguranja efikasnosti predmetne tehničke pomoći, jednom godišnje saziva sastanak predstavnika - koordinatora za tehničku pomoć - svih središnjih banaka (korisnica i davatelja tehničkih usluga). Na tim sastancima razmatraju se programi tehničke pomoći, s aspekta njihova usklađivanja sa stvarnim potrebama i mogućnostima.

4. Iako je rezolucijom Bretton Woods-ske konferencije iz 1944. godine, kojom je donijeta odluka o osnivanju **Međunarodnog monetarnog fonda i Svjetske banke**, bilo savjetovano ukidanje Banke za međunarodna poravnanja, danas između ovih **i drugih međunarodnih financijskih institucija, i BIS-a postoji razvijena suradnja**. Pri tome treba imati na umu nekoliko razlikovnih karakteristika ovih institucija:

* članice BIS-a su središnje banke, a MMF-a Vlade. Sukladno tome, djelovanje BIS-a usmjereno je prije svega na područje

centralnog bankarstva. BIS ne smije otvoriti račun na ime vlada, a isto tako ne smije vladama davati pozajmice;

- * prema opsegu članstva MMF je institucija svjetskog karaktera, za razliku od BIS-a čije je članstvo znatno ograničenije;
- * BIS, za razliku od MMF-a, ne utvrđuje, niti ne obvezuje članice na poštivanje, pravila međunarodnog monetarnog sustava. Aktivnosti BIS-a moraju biti u skladu s monetarnom politikom članica;
- * BIS djeluje na međunarodnom tržištu kao banka (drži depozite središnjih banaka, plasira sredstva, pruža kratkoročne kredite itd.);
- * financijska pomoć BIS-a je kratkoročnog karaktera i pruža se središnjim bankama članicama isključivo u skladu s bankarskim principima poslovanja. Za razliku od BIS-a (članak 19 Statuta), financijska pomoć MMF-a i Svjetske banke je uglavnom dugoročnijeg karaktera i uvjetovana je vođenjem odgovarajuće ekonomske i monetarne politike.

BIS redovito prisustvuje (u funkciji promatrača) sastancima Interim Committee-a Međunarodnog monetarnog fonda na kojima se razmatraju aktualna pitanja međunarodnog monetarnog sustava. BIS, iako nije član MMF-a, ima pravo držanja Specijalnih prava vučenja i član je Odjela Specijalnih prava vučenja MMF-a od 1974. godien.

O razvijenosti suradnje govori i činjenica da je BIS u 1981. i 1984. godini odobrio MMF-u kreditnu olakšicu kako bi se poboljšala njegova likvidnost. Nadalje, BIS u konzultacijama s MMF-om, u cilju prevladavanja problema likvidnosti, pruža kratkoročnu financijsku podršku i središnjim bankama zemalja koje očekuju povlačenje sredstava od MMF-a ili Svjetske banke.

Izuzev suradnje s Bretton Wood-skim institucijama, BIS nadalje surađuje sa Organizacijom za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD), posebice glede statistike vanjskog duga i analiza vanjske zaduženosti, zatim s

Europskom Unijom. Ova suradnja znatno je evolvirala tijekom vremena. Do 1994. godine i osnivanja Europskog monetarnog instituta, BIS je osiguravao tajništvo tijelima koji su predstavljala osnovu monetarne suradnje zemalja članica Europske Unije u ranijim fazama formiranja Europskog monetarnog sustava, tj. Europske monetarne unije, a kao što je npr. Komisija guvernera središnjih banaka zemalja članica Europske ekonomske zajednice i Odbor guvernera Fonda za europsku monetarnu suradnju (EMCF - European Monetary Co-operation Fund). Ova tijela su odigrala odlučnu ulogu u stvaranju Europskog monetarnog sustava, tj. Europske monetarne unije.

2.2. Pružanje bankarskih usluga središnjim bankama

Pomoći središnjim bankama u upravljanju deviznim rezervama osnovna je namjera BIS-a i ona se nalazi u pozadini širokog spektra bankarskih usluga koje BIS pruža središnjim bankama⁹.

BIS prima depozite po videnju (ne naplaćuje se naknada na depozit, a mogu se koristiti za plaćanja i primanje većih iznosa sredstava, te za investiranje) i depozite na određeni rok u svim konvertibilnim valutama. Depoziti na određeni rok mogu se ugovoriti za bilo koje razdoblje .

---

⁹ Prema Statutu (članak 21.) BIS, između ostalog, smije: kupovati i prodavati zlatne kovanice i zlatne poluge za svoj račun i za račun središnjih banaka; uzeti na pohranu zlato za račun središnjih banaka; davati pozajmice središnjim bankama ili uzimati pozajmice od središnjih banaka za zlato, mjenice i druge kratkoročne obveze najvišeg stupnja likvidnosti, kao i za određene vrijednosnice; diskontirati, rediskontirati, kupovati ili prodavati mjenice, čekove i druge kratkoročne obveze najvišeg stupnja likvidnosti, uključujući trezorske zapise i druge utržive kratkoročne vladine vrijednosnice; kupovati i prodavati devize za svoj račun ili račun središnjih banaka; kupovati i prodavati utržive vrijednosnice, koje nisu dionice, za svoj račun ili račun središnjih banaka; otvoriti i držati tekući ili depozitni račun kod središnjih banaka; primiti depozite središnjih banaka i držati ih na tekućem ili depozitnom računu; primiti depozite koji su vezani za aranžmane o međunarodnom poravnanju, dogovorene između BIS-a i Vlada određenih zemalja; primiti takve depozite koji po mišljenju Odbora direktora odgovaraju funkciji BIS-a; i dr.

Na dan 31. ožujak 1996. u BIS-u je u vidu depozita (bez zlata) od strane središnjih banaka bilo pohranjeno oko 47 milijardi zlatnih franaka (oko 91 milijardi američkih dolara), što predstavlja nešto više od 6 % svjetskih deviznih rezervi.

Uz devizne depozite, BIS prima i depozite u zlatu. Depoziti u zlatu zaprimljeni kod BIS-a na dan 31. ožujak 1996. odgovarali su vrijednosti od oko 4 milijuna zlatnih franaka.

Razlog, zbog kojeg više od sto središnjih banaka deponira dio svojih deviznih rezervi kod BIS-a je prije svega iznimna kreditna sposobnost BIS-a, zatim, povjerena sredstva ne podliježu ekproprijaciji, blokiranju i drugim mjerama, a uz to sredstva su visoko likvidna što je vrlo bitno za središnju banku s aspekta vođenja odgovarajuće monetarne politike (npr. u slučaju eventualne potrebe za hitnom intervencijom na novačanom ili deviznom tržištu u cilju očuvanja vrijednosti domaće valute).

Primanje depozita nije jedina "bankarska usluga" koju BIS pruža središnjim bankama. BIS vrši devizne operacije, kupnje i prodaje deviza, u ime svojih komitenata pri čemu osigurava potpunu anonimnost svih operacija. Ovaj aspekt anonimnosti vrlo je bitan za efikasno funkcioniranje središnje banke, posebice, glede očuvanja vrijednosti novčane jedinice domicilne valute. Te usluge BIS obavlja bez naplate posebnih naknada.

Nadalje, BIS, rukovodeći se bankarskim principima poslovanja (BIS je profitabilna organizacija, a profit se raspodjeljuje dioničarima) dio deponiranih sredstava, za koje ocijeni da neće biti plasirani u vidu financijskih olakšica ili zajmova članicama, plasira na međunarodnom bankarskom tržištu u vidu depozita kod banaka s najvišim rejtingom) ili kupnje kratkoročnih vrijednosnica (s naglaskom na trezorskim zapisima). Osnovni princip kojim se BIS rukovodi u plasiranju tih sredstava je održavanje visokog stupnja likvidnosti. Uz to, BIS je kao banka

specijalizirana za usluge centralnim bankama, razvio i zaseban instrument - shemu upravljanja deviznim sredstvima (portfolio management schemes), kako bi članicama osigurao efikasno upravljanje deviznim rezervama. Obilježje ovog instrumenta je što svaka središnja banka koja BIS-u daje na upravljanje svoj sredstva, ima mogućnost definiranja pravila za upravljanje portfoliom prema svojim željama, tj. potrebama.

Nadalje, BIS odobrava članicama i kratkoročne financijske olakšice u vidu kredita uz osiguranje plaćanja, kao što je npr. kredit uz zalog zlata, kratkoročnih vrijednosnica ili novčanih depozita/ili depozita u zlatu koje članica drži pri BIS-u. Ponekad, BIS odobrava i tzv. stand-by kredit, za kojeg nije potreban zalog, a kojeg središnja banka može povući na zahtjev u vrlo kratkom roku. U 1995. BIS je odobrio samo jednu kratkoročnu financijsku olakšicu i to središnjoj banci Meksika (Banco de Mexico) u iznosu od 10 milijardi USD. Predmetna financijska olakšica realizirana je uz osiguranje plaćanja koje je pružilo nekoliko središnjih banaka članica.

Osim navedenog, BIS, u dogovoru s drugim međunarodnim financijskim organizacijama, odobrava članicama čije vlade očekuju povlačenje sredstava od međunarodnih financijskih organizacija, i zajmove za premošćivanje problema likvidnosti. U kolovozu 1995. odobren je ovakav zajam, u iznosu od 1 milijardu američkih dolara, središnjoj banci Argentine (Banco Central de la Republica Argentina), čija je vlada čekala na povlačenje sredstava Svjetske banke i Interameričke banke za razvoj. Sredstva zajma bila su raspodijeljena u šest tranši. Kratkoročni kredit za likvidnost u iznosu od 500 milijuna dolara BIS je 1983. godine odobrio i bivšoj SFRJ, nakon što je postignut dogovor o reprogramu vanjskog duga bivše SFRJ s vjerovnicima Londonskog i Pariškog kluba, a u očekivanju povlačenja sredstava od Međunarodnog monetarnog fonda.

Uvjeti pod kojima BIS odobrava korištenje financijskih olakšica, tj. zajmova su u pravilu povoljniji od tržišnih (kamatna stopa, prema raspoloživom izvoru, odgovara jednoj trećini tržišne kamatne stope).

2.3. Centar za monetarna i ekonomska istraživanja

BIS, kao forum za konzultacije, suradnju i razmjenu informacija među središnjim bankama, ne pruža samo tehničku podršku članicama, već izrađuje studije iz područja domaće i međunarodne monetarne teorije i politike, usmjeravajući se pri tom na aktualna pitanja koja su od direktnog interesa središnjim bankama.

Po nalogu središnjih banaka, BIS kompilira i analizira podatke o kretanjima na međunarodnom financijskom tržištu, s posebnim naglaskom na međunarodno bankarsko tržište, tržište vrijednosnicama - posebice instrumentima duga, derivatima, zatim na devizno tržište, vanjski dug i sl. Podatke i pripadajuće analize BIS objavljuje u redovitim publikacijama među kojima se ističu: Kretanja na međunarodnom bankarskom i financijskom tržištu (International Banking and Financial Market Developments); Statistika vanjske zaduženosti - Bankarska i uz trgovinu vezana nebankarska potraživanja prema inozemstvu (Statistics on External Indebtedness); Dospijeća, sektorska i nacionalna distribucija međunarodnih bankarskih zajmova - BIS/OECD (The Maturity, Sectoral and Nationality Distribution of International Bank Lending; Centralno bankarski pregled aktivnosti na deviznom tržištu i tržištu derivata (Central Bank Survey of Foreign Exchange and Derivatives Market Activity).

Uz odnosne publikacije, BIS u seriji publikacija pod nazivom "Ekonomske studije" (Economic Papers) i "Radne studije" (Working Papers) objavljuje i istraživanja Monetarno-ekonomskog odjela (Monetary and Economic Department) o aktualnim pitanjima međunarodnog financijskog tržišta. Te studije uglavnom su motivirane monetarnim i ekonomskim kretanjima koja se razmatraju na sastancima središnjih banaka, posebice, 10 najrazvijenih zemalja, kako bi se iznašao odgovor na eventualne probleme i osigurala stabilnost međunarodnog monetarnog sustava.

Značajan doprinos BIS-a je i u unapređivanju baze statističkih podataka vezanih za vanjski dug. Naime, uz gore navedene publikacije, koje uz podatke sadržavaju i analizu strukture i kretanja u vanjskoj zaduženosti zemalja, BIS je u suradnji s OECD-om, Svjetskom bankom i Međunarodnim monetarnim fondom izradio metodološku publikaciju u kojoj je uz osnovne pojmove i njihove definicije, nužne za razumijevanje vanjskog duga, iznesena i statistička metodologija vanjskog duga (External Debt: Definition, Statistical Coverage and Methodology).

Uloga BIS-a, centra za monetarna i ekonomska istraživanja, uz sve navedeno dolazi još više do izražaja imajući na umu niz studija, regulativa koja su proizašla iz rada komisija koje djeluju unutar BIS-a, a koja su već značajno doprinijela razvoju, posebice, bankarske supervizije i, uopće, financijskom sustavu zemalja.

2.4. Agent i povjerenik (upravitelja - trustee) pri izvršavanju raznih međunarodnih financijskih aranžmana

U izvršavanju mnogih međunarodnih financijskih aranžmana uloga agenta i povjerenika povjerena je Banci za međunarodna poravnanja.

Upravo funkcija agenta i povjerenika koja je povjerena BIS-u pri izvršavanju međunarodnog zajma iz 1930. godine, odobrenog Njemačkoj kako bi se riješilo pitanja ratne odštete (tzv. Young-ov zajam), a u skladu s Young-ovim planom, bila je motiv za osnivanje BIS-a. U okviru tog zajma Njemačka je izdala državne obveznice, a ulogu povjerenika preuzeo je BIS, koji je prihod po predmetnim obveznicama raspoređivao vladama vjerovnicima.

Istu takvu funkciju, BIS je gotovo istovremeno preuzeo po drugom zajmu, poznatom kao Dawes-ov zajam, odobrenom Njemačkoj još 1924.

BIS još uvijek vrši ulogu povjerenika za obveznice proizašle iz Dawes-ova i Young-ova zajma, koje je Njemačka uz nove uvjete izdala 1953. godine nakon postizanja Londonskog sporazuma o dugu.

U skladu s odredbama Ugovorom o zalogu zaključenim s Europskom zajednicom za ugljen i čelik 1954. godine, BIS je preuzeo i ulogu depozitara po zajmovima Europske zajednice za ugljen i čelik zaključenim u razdoblju od 1954.-1961. godine.

Danas BIS, u okviru Sporazuma o zalogu sredstava (Collateral Pledge Agreement) iz 1994. godine, djeluje i kao agent po garancijama/jamstvima (Collateral Agent) za obveznice koje je izdala vlada Brazila u okviru sporazuma o restrukturiranju vanjskog duga.

Uz međunarodne zajmove, BIS je ulogu agenta vršio i u nizu drugih međunarodnih financijskih aranžmana. Posebice se ističe uloga BIS-a (predmetnu funkciju BIS je vršio sve do 1972. godine) u izvršavanju financijskih operacije koje su proizlazile iz multilateralnih platnih sporazuma, npr. među zemljama današnje Europske unije, a koji datiraju još iz 50-tih godina.

Nadalje, BIS je do osnivanja Europskog monetarnog instituta 1993. godine, djelovao kao agent za Fond europske monetarne suradnje. Krajem 70-tih godina, obnašanje funkcije agenta, značilo je vođenje knjigovodstva za operacije vezane za funkcioniranja deviznog sustava Europske zajednice, uvedenog u travnju 1972. godine, te izvršavanje financijskih operacija koje je ugovorila Europska zajednica, kao što su npr. plaćanja proizlašla iz ugovorenih zajmova (dakle, koje je odobrila ili primila Europska zajednica).

Funkciju agenta, BIS danas između ostalog obavlja za Sustav poravnanja i kliringa za privatni ECU. Ovu funkciju BIS je preuzeo sporazumom sklopljenim s ECU bankarskim udruženjem (ECU Banking Association), od kojeg je ujedno i imenovan za klirinšku kuću Udruženja.

3. ORGANI UPRAVLJANJA BANKE ZA MEĐUNARODNA PORAVNANJA

Opća skupština (General Meeting) i Odbor direktora (Board of Directors), osnovni su **organi upravljanja** BIS-a.

Opća skupština BIS-a, kojoj prisustvuju predstavnici središnjih banaka ili drugih odgovarajućih financijskih institucija, održava se jedan put godišnje i to unutar tri mjeseca od završetka financijske godine (obično se radi o drugom ponedjeljku mjeseca lipnja).

Redovna Opća skupština saziva se kako bi se razmotrilo i odobrilo: Godišnje izvješće BIS-a; profit i njegova eventualna distribucija; prilagođavanja rezervnog i posebnog fonda; imenovanje revizora i njihova naknada, te razriješio Odbor direktora svih osobnih odgovornosti u svezi s proteklom godinom.

Prema članku 47., Statuta BIS-a, može se, radi dopune Statuta, povećanja ili smanjenja kapitala ili likvidacije BIS-a. sazvati i izvanredna Opća skupština.

Odbor direktora (ili Upravni odbor BIS-a) čine guverneri središnjih banaka Belgije, Francuske, Njemačke, Italije, Velike Britanije i Sjedinjenih američkih država - tzv. *ex officio* direktori - (u zamjenu mogu imenovati jednu osobu kao svog zamjenika), šest predstavnika iz područja financija, industrije ili trgovine odnosnih zemalja (imenuje ih guverner svake od gore navedenih zemalja), te do najviše devet guvernera ostalih zemalja članica koji se biraju 2/3-ećinskom većinom Odbora. Od ovih potonjih, u praksi, to su bili guverneri središnjih banaka Nizozemske, Švedske i Švicarske. U srpnju 1994. godine BIS je uključio i guvernere središnjih banaka Kanade i Japana u Odbor direktora.

Guverner središnje banke Sjedinjenih američkih država - Saveznih rezervi, po prvi puta je tek u rujnu 1994. godine ostvario svoje pravo

prisustvovanja sastanku Odbora direktora BIS-a. Naime, prilikom osnivanja BIS-a, Sjedinjene Države nisu se željele priključiti Odboru direktora BIS-a, obzirom na činjenicu da nisu imale udjela u reparacijskoj nagodbi s Njemačkom. Sve do 1994. godine, a tijekom proteklih desetljeća, Savezne rezerve odgađale su ostvarivanje prava sudjelovanja u radu Odbora direktora zbog različitih političkih i tehničkih razloga, kao npr. kako bi se izbjegle špekulacije oko intenziteta američke naklonosti prema Međunarodnom monetarnom fondu, zatim, zbog stanovite rezerve prema europskom karakteru BIS-a, uloge BIS-a na tržištu zlata (BIS je sudjelovao i u određenim transakcijama zlata Južnoafričke republike) i sl.

Sastanci Odbora direktora se održavaju najmanje deset puta godišnje. Odbor direktora imenuje generalnog direktora (gosp. Andrew Crockett), koji je za operacije BIS-a odgovoran predsjedniku BIS-a (gosp. W.F.Duisenberg).